

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЇ ПОЛІТИЧНОЇ РЕНТИ

A. Grushko,

Post-Graduate Student, Kyiv National economic University named after Vadim Getman, Kyiv

THE EVOLUTION OF THE THEORY OF THE POLITICAL RENT

Теорія політичної ренти — важливий напрям сучасних економічних досліджень. У статті зроблено спробу визначити окремі етапи еволюції цієї теорії в частині окреслення змісту фундаментальних категорій.

The theory of the political rent is a very important sphere of the modern economical researches. In the article is an attempt to define the stages of evolution of this theory in the part of describing the sens of the main categories.

Ключові слова: політична рента, рентоорієнтована поведінка, неоінституціоналізм, теорія суспільного вибору.

Key words: political rent, rent-seeking, neoinstitutionalism, public choice theory.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Політичні відносини, суттєво впливають на економічну систему будь-якої країни. Однією з форм прояву такого впливу є політична рента. Теорія політичної ренти — напрям сучасної економічної науки, що виникає у другій половині ХХ ст. Дослідження етапів його еволюції, оцінка внеску окремих дослідників є важливою науковою проблемою.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теорія політичної ренти розглядається як складова теорії суспільного вибору та пов'язана з іменами Джеймса Б'юкенена, Анни Крюгер, Гордона Таллока, Роберта Толлісона. Окремі аспекти розглядаються також у роботах Б. Бейсінджера, Б. Вагнера, А. Лоунбурга, М. Олсона, А. Ослунда, А. Хілмана, та ін. Окремі питання, присвячені теорії політичної ренти висвітлювали такі українські вчені, як: М. Галабурда, М. Гордон, Т. Гуровська, В. Дементьєв, О.В. Длугопольський, Ю. Зайцев, В. Лагутін, І. Малий, О. Мошенець, О. Прутська.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження еволюції теорії політичної ренти як складової теорії суспільного вибору та з'ясування того, як змінювались підходи до визначення змісту цього складного економічного явища.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Одне з найменш вивчених питань в економічній теорії є політична рента. Це пов'язано з тим, що політична рента є категорією на межі двох наук: економічної теорії та політології. Пошук політичної ренти зацікавив економічну науку відносно нещодавно. Проте це явище існувало в усіх економічних системах, набуваючи різного змісту. Проблема політичної ренти почала досліджуватись ґрунтовно неоінституціоналістами в теорії суспільного вибору. Як відомо, остання вивчає політичний механізм формування економічних рішень, а також різні способи та методи, за допомогою яких люди використовують державні установи у своїх власних інтересах. Використовуючи принципи класичного лібералізму та методи мікроекономічного аналізу, представники цієї теорії зробили об'єктом дослідження не вплив кредитно-грошових, фінансових заходів на економіку, а сам процес прийняття урядових рішень [1, с. 546].

Визначення змісту політичної ренти є похідим від тлумачення власне поняття "політика". Зокрема політику Дж. Б'юкенен розглядає як арену мінових відносин, де відбувається обмін, подібний до ринкового: "Політика — складна система обміну між індивідами, у якій ос-

танні намагаються колективно досягнути своїх власних цілей, оскільки не можуть реалізувати їх шляхом звичайного ринкового обміну. Тут немає інших інтересів, окрім індивідуальних. На ринку люди міняють яблука на апельсини, а в політиці — погоджуються платити податки в обмін на блага, необхідні всім і кожному — від місцевої пожежної охорони до суду" [4, с. 108]. Різниця між ринковим і політичним обміном полягає у тому, що його учасники мають різну мету. На ринку, як відомо, відбувається взаємовигідний обмін. У політичній сфері державні посадовці, чиновники, депутати не завжди керуються міркуваннями виключно суспільного блага. Швидше, навпаки, як звичайний економічний індивід вони прагнуть до максимізації власної вигоди, послідовної реалізації індивідуальних інтересів, у тому числі на державній службі та у виборних органах. Наприклад, в обмін на голоси на виборах майбутні політичні діячі обіцяють запровадження вигідних законів, зменшення ставки оподаткування, підвищення соціальних стандартів тощо [6, с. 306].

Факт утворення ренти дозволяє власнику ресурсів шукати варіанти їх найбільш ефективного розміщення та використання, створює стимули для такого пошуку та інвестицій. Однак досягнення цієї мети може бути забезпечене різними способами, причому, залежно від характеру впливу обраних способів, активність підприємців розподіляється на "пошук прибутку" (profit seeking) і "пошук ренти" (rent seeking) [21, с. 55].

Розробка теорії політичної ренти започаткована в працях Гордона Таллока та Анни Крюгер на рубежі 1960—70-х р. ХХ ст.

Передумовою дослідження теорії політичної ренти була стаття, Гордона Таллока, "Втрати добробуту від тарифів, монополій та розкрадань" ("The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies and Theft"). У ній аналізувалась проблема витрат від рентоорієнтованої поведінки. Таллок розглянув три окремих, але пов'язаних між собою феномена: пошук тарифів і квот, пошук монополій, привласнення (крадіжка). У кожному з цих випадків відбувається розтрата ресурсів у спробі отримати доходний трансферт без створення і примноження благ. Всі витрати в цих випадках є втратою ресурсів для суспільства, тому що засоби спрямовані не на продуктивні цілі. Таким чином, підхід Таллока змінив уявлення про витрати суспільства від неефективного використання ресурсів і заклад основи для виникнення теорії пошуку ренти [14].

Термін "пошук політичної ренти" був вперше застосований та введений в науковий обіг американкою Анною Крюгер у 1974 р. Ним відображалась рентоорієнтована поведінка на політичному ринку. Як зазначає

автор, у багатьох ринкових економіках обмеження урядом економічної активності є поширеним фактом життя. Ці обмеження призводять до виникнення різних форм ренти, за яку суб'єкти часто вступають в конкурентну боротьбу. В одних випадках така конкуренція є повністю легальною. В інших випадках пошук ренти набуває інших форм, таких як хабарництво, корупція, контрабанда та чорний ринок [15, с. 291]. У статті Анни Крюгер "Політична економія рентоорієнтованого суспільства" була визначена методика пошуку ренти в конкурентному середовищі та розроблена проста модель конкурентного пошуку ренти для того випадку, коли рента виникає внаслідок кількісних обмежень на міжнародну торгівлю. А. Крюгер також проаналізувала та оцінила ренту, що виникає у зв'язку з практикою державного обмеження економічної діяльності через ліцензії на імпорт в Індії та Туреччині. Вона вперше здійснила кількісний аналіз реальних сукупних втрат суспільства від пошуку ренти та визначила величину політичної ренти у процентах до валового національного доходу.

Річард Познер у статті "Соціальні втрати від монополій та їх регулювання" (1975 р.) подає модель соціальних втрат. Він здійснює аналіз деяких попередніх емпіричних оцінок соціальних втрат від монополій та їх регулювання в США, а також соціальних переваг від застосування антитрестових законів. Результатом дослідження стає суперечливий висновок, що державне регулювання є, можливо, більшим джерелом соціальних втрат, ніж приватна монополія [18].

Згідно з Дж. Б'юкененом, термін "пошук ренти" сформульовано для характеристики поведінки в інституційних утвореннях, де індивідуальні зусилля з максимізації цінностей породжують втрати, а не вигоду для суспільства [24, с. 4].

Роберт Толлісон визначає пошук ренти як втрата рідкісних ресурсів заради загарбання штучно створеного трансферту [23, с. 557].

У 1978 р. Кейт Коулінг і Денніс Мюллер запропонували розширене трактування втрат від пошуку ренти. З їхньої точки зору, існуючі у довгостроковому періоді прибутки у будь-якому випадку є результатом пошуку ренти, незалежно від того, чи обумовлені вони державним регулюванням або факторами нецінової конкуренції. Витрати на рекламу, диференціацію продукції, надлишкові потужності, дослідження та розробки є втратами суспільства від пошуку ренти. Із розвинутого ними розширеного трактування пошуку ренти, впливали і висновки про необхідність посилення антимонопольної політики, особливо в тих випадках, коли фірми мають відносно великі витрати на такі форми нецінової конкуренції, як реклама або дослідження та розробки [17].

Трауїнн Еггертссон виділяє два основні напрями дослідження пошуку ренти. Перший напрям — теоретичний аналіз та емпіричні оцінки втрат у суспільному добробуті в результаті обмежень торгівлі за допомогою мита, монополії тощо, яких групи з особливими інтересами домагаються від уряду. Другий напрям пов'язаний з розробкою теорій реальної поведінки індивідів та груп, залучених до пошуку ренти (багатства), що можуть бути перевірені. Пошук ренти визначається як спроба індивідів створити умови для збільшення свого особистого багатства, у той же час справляючи негативний вплив на чисте багатство суспільства, до якого ці індивіди належать [19, с. 298—299].

У сучасному розумінні, рента — це особливий вид стабільного фіксованого нетрудового доходу, безпосередньо не пов'язаного з будь-якою формою підприємницької діяльності, що отримується власником обмежених ресурсів чи права в результаті їх експлуатації [3, с. 6]. Тобто рента виступає економічною формою реалізації права власності у її чистому вигляді. Рентні відносини виникають між економічними агентами з приводу

пошуку джерел утворення, привласнення, розподілу та перерозподілу ренти як доходу на обмежений монополізований ресурс.

У найбільш широкому значенні під політичною рентою розуміють сукупність індивідуальних благ (економічних, політичних, правових, духовних та ін.), які отримує або може отримати державний агент понад грошові доходи або інші блага, одержувані ним як безпосередній еквівалент затраченої ним праці. Тобто політична рента — це доходи, що перевищують ті доходи, які міг би отримувати індивід у випадку виконання певної діяльності альтернативним чином за відсутності монополії на владу [2, с. 12]. Пошук політичної ренти можна визначити як намагання економічних агентів отримати економічну ренту за допомогою політичного процесу. Економічні агенти намагаються заволодіти винятковими перевагами, використовуючи примус держави для реалізації приватного інтересу.

У політичному житті, як і в економічному, кожний учасник максимізує власну функцію корисності. Індивідуальний інтерес, що керує людською поведінкою (в тому числі і в політичній сфері, і в державній діяльності), втілюється в індивідуальних благах (благах для індивідуального споживання), що отримані індивідом в результаті цієї поведінки. Державний агент розглядається в якості раціональної ("економічної") людини, яка здатна оцінити індивідуальну користь та втрати від політичної діяльності. Тобто державну діяльність можна звести до діяльності раціональних індивідів, які приймають рішення у відповідності з принципом максимізації індивідуальної функції корисності [7, с. 454].

Рентоорієнтована поведінка на політичному ринку проявляється як здатність суб'єктів максимально задовольнити свої інтереси, що виявляється у мотивах та поведінці. Основними суб'єктами процесу пошуку політичної ренти є виборці, політики, бюрократ та групи тиску. Пересічний споживач суспільних благ або громадянин висловлює та захищає свої інтереси в якості виборця. Бюрократ також є споживачем суспільних благ внаслідок того, що він є громадянином цієї держави. Виборець виявляє свої переваги за допомогою механізму голосування. Ресурси, які знаходяться в розпорядженні виборця — це не тільки його особисте право голосу, але й можливості, пов'язані з участю в різноманітних організаціях, фінансування політичних кампаній. Ці можливості в свою чергу обумовлені розподілом доходів, вільного часу та інших ресурсів, а їх використання — ступенем зацікавленості індивіда в прийнятті того або іншого рішення [11, с. 89]. Характерною особливістю цього суб'єкта є низький рівень організації та взаємодії між окремими особами, і тому він, як правило, несе основні втрати від пошуку політичної ренти іншими суб'єктами [5, с. 302].

Ті, для кого характерні інтенсивні однорідні переваги, об'єднуються в групи тиску. Вони є основними суб'єктами привласнення політичної ренти, адже є її ініціаторами. Група тиску — невеликі за розмірами групи, які володіють значними об'ємами інформації, відносно організовані, вміють відстоювати та захищати свої інтереси, а також чинити значний тиск на інших суб'єктів з метою прийняття вигідних їм рішень [5, с. 303]. Такій групі легше домогтися згоди на надання їй привілеї або пільг, оскільки пов'язані з цим витрати майже не відчуються для інших громадян, внаслідок відсутності необхідної інформації та байдужого ставлення до суспільних проблем. Тому вигоди від реалізації спеціального інтересу концентруються всередині групи, а витрати розподіляються на все суспільство [11, с. 106]. Групи тиску діють, як правило, в межах національної економіки і тому можна говорити, що політична рента носить макроекономічний характер. Якщо ці групи є достатньо сильними, щоб здійснювати вплив на міжнародну політику, тоді політична рента набуває міжнародного характеру.

Створенням та реалізацією суспільних благ займається не бюрократичний апарат, а певна уповноважена посадова особа. Бюрократ діє в межах своєї компетенції, яка обмежується формальними, неформальними нормами та ресурсами, які знаходяться в його розпорядженні. Таким чином, завдяки займаній посаді в бюрократичному апараті, бюрократ отримує можливість здійснювати отримання ренти. Чим вище посада, яку займає бюрократ, тим більші можливості отримати ренту [5, с. 302]. Ще однією важливою характеристикою бюрократичного апарата є достатньо добра організація та взаємодія всередині ієрархічної структури, задля збереження свого положення та можливості отримання бюрократичної ренти. Ця рента може бути як місцевого рівня, так і національного, в залежності від отриманої посади та повноважень конкретної особи.

Політики є основними фігурами в моделях захоплення ренти або вони отримують ренту безпосередньо для себе, або для когось з розрахунком, що їм віддають за зусилля. Адже вся діяльність по захопленню ренти можлива лише тоді, коли бюрократія і політики, чутливі до такої діяльності, зацікавлені в тиску з боку фірм, тому що мають з цього зиск. Корислива поведінка чиновників і політиків у подібних ситуаціях пов'язується з рентоорієнтованою поведінкою. Така поведінка полягає в діяльності, спрямованій або на використання монопольного становища, або на отримання доступу до урядових субсидій (на відміну від намагання в умовах ринкової економіки отримати прибуток) [22, с. 494]. Політики зацікавлені у рішеннях, які забезпечують явні та негачні вигоди, тобто вимагають прихованих витрат, які складно виявити. Діапазон благ, що входять до складу політичної ренти, надзвичайно широкий — від додаткових грошових доходів і розширення можливостей одержання матеріальних благ до різного роду нематеріального порядку (влади, поваги тощо) [2, с. 13].

Дж. Стіглер визначає чотири основні способи привласнення політичної ренти окремими групами: прямі грошові субсидії; обмеження доступу в галузь, а отже, контроль за появою нових конкурентів (за допомогою квот, протекціоністських тарифів та ін.); привілеї, що дають змогу певній галузі впливати на виробництво в суміжних галузях; пряма фіксація цін [10, с. 196].

Можна констатувати, що інтереси державного агента і суспільства прямо не співпадають, а "невидима рука", спроможна їх узгоджувати, відсутня. Б'юкенен зазначає, що закон "невидимої руки" Адама Сміта не має політичного аналогу [7, с. 20]. Для створення ефективної мотивації державного агента необхідно, щоб розрив між граничною корисністю рентного доходу і граничними втратами колективних благ компенсувався зовнішньою владою над його поведінкою. Йдеться про те, що розрив корисності заповнюється для державного агента витратами (санкціями), які повинне створити йому суспільство, якщо його діяльність суперечить інтересам громадян. Отже, з боку суспільства є необхідною "видима рука" влади. Як раціональні індивіди, які максимізують власну вигоду, самі по собі державні агенти не схильні відшкодувати витрати зі створення колективних благ для суспільства і будуть створювати їх лише за наявності зовнішнього примусу. Влада здатна змусити державних агентів нести витрати на користь суспільства, тобто створювати колективні блага, за умови, що ця влада буде застосовувати до них санкції у випадку відмови з їх боку підкорити свою діяльність суспільним цілям [8, с. 268].

Пошук політичної ренти призводить до суспільних втрат внаслідок неефективного перерозподілу благ. Створюючи ренту, державний агент формує одночасно втрати для себе як для члена суспільства. Між тим втрати поширюються на всіх, а рентний дохід присвоюється індивідуально або в рамках вузької групи. У державного агента втрата суспільного блага для всіх "перекривається" отриманням приватного блага для себе. При-

ватні блага будуть створюватися за рахунок суспільних до тих пір, поки граничні доходи державного агента не будуть перевищувати його граничних втрат як члена суспільства [8, с. 267].

Дж. Б'юкенен виділяє три типи витрат, пов'язаних з пошуком ренти: витрати потенційних отримувачів монополії; зусилля бюрократів, які намагаються перетворити свої доходи у витрати потенційних монополістів; викривлення, яке виникає внаслідок утворення монополії чи діяльності держави, направленої на пошук політичної ренти [16, с. 397].

Розвиток теорій політичної ренти передбачає узагальнення щодо особливих форм рентоорієнтованої поведінки у постсоціалістичних країнах, зокрема у тих, де економічні реформи ще не завершені, а ринки остаточно не сформовані. Поширеною формою привласнення політичної ренти стають схеми перерозподілу державного бюджету, використання тіньової економіки та виведення коштів з економічного кругообігу країни. Дослідження цих проблем присвячуються роботі багатьох країнських дослідників.

О. Дугопольський визначає пошук політичної ренти як прагнення економічних агентів отримати економічну ренту за допомогою політичного процесу. Політична рента пов'язана з використанням владних повноважень в економіці, щтучним обмеженням конкуренції. Конкуренція при цьому не зникає, а "переноситься" з ринкової сфери в сферу впливу на державу (з економічної сфери в політичну). Додаткові затрати спрямовуються вже не на вдосконалення економічних благ, а на політичну діяльність: на фінансування політичних партій, лобювання, підкуп, хабарі [13, с. 47].

Так, О. Прутська зазначає, що характерним способом для України отримання ренти є заборгованість з податків, заробітної плати та енергоресурсів, бартерні операції, податкові та інші пільги, монопольний статус, дотації тощо [12, с. 127].

Мошенець О. спробував дати оцінку рентоорієнтованої поведінки в Україні через низку індикаторів: Індекс глобальної конкурентноспроможності, Індекс сприйняття корупції, Всесвітні індикатори державного управління, Проект "Введення бізнесу", Індекс економічної свободи. Ці індикатори не дозволяють визначити розмір політичної ренти, але дають змогу зробити аналіз масштабу цієї проблеми [20, с. 42—46].

О. Ослунд спробував підрахувати розмір політичної ренти в Росії та виділив такі методи її присвоєння: спекуляція, субсидії на імпорт, пільгові кредити та номенклатурна приватизація. В 1992 р. політична рента складала 80% російського валового внутрішнього продукту, а до кінця 1995 р. зменшилася, приблизно, до рівня 10% [9, с. 106].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяють зробити наступні висновки:

1) теорія політичної ренти є частиною теорії суспільного вибору, в межах якої політична рента пояснюється як продукт політичного обміну, сплачених податків на суспільні блага для громадян;

2) еволюція теорії політичної ренти розпочинається зі з'ясування наслідків її привласнення, серед яких, — витрата суспільних ресурсів через спрямованість за собів отримання політичної ренти на непродуктивні цілі;

3) важливими складниками теорій політичної ренти є дослідження її легальних та нелегальних (хабарництво, корупція, контрабанда тощо) форм, а також обґрунтування методів оцінювання соціальних втрат, пов'язаних з рентоорієнтованою поведінкою;

4) рентоорієнтована поведінка — фундаментальна категорія теорії політичної ренти. Її дослідження втілюється у пошуку відповідей на такі питання: які мотиви спричиняють таку поведінку, які ресурси при цьому використовуються та що обмежує пошук ренти.

Література:

1. Історія економічних вчень: підручник: У 2 ч. — Ч. 2/ За ред. В.Д. Базилевича. — 3-тє вид., випр. і доп. — К.: Знання, 2006. — 575 с.
2. Економічна теорія в умовах глобалізації економіки. Тези доповідей і виступів II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (17—18 березня 2010 року) / заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А.Г. Семенова. — Донецьк: Юго-Восток, 2010. — 126 с.
3. Гуровська Т.В. Політична рента в сучасній трансформаційній економіці: автореф. дисерт. на зд. к. ст. к. е. н. — К. 2011.
4. Бьюкенен Дж. Конституция экономической политики // Вопросы экономики. — 1994. — № 6.
5. Институциональные проблемы эффективного государства: монография / Под ред. В.В. Демет'єва, Р.М. Нуреева. — Донецьк: ГВУЗ "ДонНТУ", 2012. — 372 с.
6. Сучасні економічні теорії: навч. посіб. / В.М. Фещенко. — К.: КНЕУ, 2012. — 474 с.
7. Нуреев Р.М. Джеймс Бьюкенен и теория общественного выбора // Бьюкенен Дж. М. Сочинения. — М.: "Тaurus Альфа", 1997. — С. 445—482.
8. Демет'єв В.В. Экономика как система власти / Министерство образования и науки Украины. Донецкий национальный технический университет / Изд. 2-е. — Д.: Изд-во ДонНТУ, 2006. — 392 с.
9. Ослунд А. "Рентоориентированное поведение" в российской переходной экономике // Вопросы экономики. — 1996. — № 8.
10. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 3 / Ред. кол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр "Академія", 2002.
11. Якобсон Л.И. Экономика общественного сектора: Основы теории государственных финансов: учебник для вузов. — М.: Аспект Пресс, 1996. — 319 с.
12. Прутська О. Пошук ренти: оцінка негативних наслідків // Підприємництво, господарство і право. — 2002. — № 7.
13. Длугопольський О. Політична рента і корупція у сфері державного управління: теоретико-методологічний та прикладний аспекти // Вісник Тернопільського національного економічного університету. — 2007. — Вип. 2.
14. Tulloch G. The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies and Theft / G. Tulloch // Western Economic Journal (now Economic Inquiry). — 1967. — Vol. 64. — No. 5. — P. 224—232.
15. Krueger Anne O. The Political Economy of the Rent-Seeking Society // American Economic Review. — 1974. — No. 64. — P. 291—303.
16. Микроэкономика: учебник / И.В. Новикова [и др.]; под ред. И.В. Новиковой, Ю.М. Ясинского. — Минск: Тетра-Системс, 2010. — 448 с.
17. Cowling, K. The Social Costs of Monopoly Power / K. Cowling, D. Mueller // The economic Journal. — 1978. — Vol. 88 (3). — P. 727—748.
18. Richard A. Posner The Social Costs of Monopoly and Regulation // The Journal of Political Economy. — 1975. — Vol. 83. — No. 4. — P. 807—828.
19. Эггертссон Т. Экономическое поведение и институты: пер. с англ. / Т. Эггертссон; Науч. ред. пер. А.Н. Нестеренко. — М.: Дело, 2001. — 408 с.
20. Мошенець О. Оцінка рентоорієнтованої поведінки в Україні міжнародними організаціями // Інвестиції: практика та досвід. — 2009. — № 8.
21. Tullock G. The Economics of Special Privilege and Rent Seeking. — Boston: Kluwer Acad. Publ., 1989.
22. Кілієвич О., Мертенс О. Мікроекономіка для аналізу державної політики: підручник. — К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2005. — 655 с.
23. Tollison R. Rent Seeking: A. Survey // Kyklos. — 1982. — Vol. 35. — No. 4.
24. Buchanan J. Et al. Rent Seeking and Profit Seeking / Toward a Theory of the Rent Seeking Society. — Texas: A&M Univ. Press, 1980.

References:

1. Bazylevych, V.D. (2006), Istoriia ekonomichnykh vchen' [The history of economic studies], 3rd ed, Znannia, Kyiv, Ukraine.
2. Semenov, A.G. (2010), "The economic theory in the conditions of globalization of economy", Tezy dopovidej i vystupiv II Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv i molodykh vchenykh [Conference Proceedings of the II Allukrainian conference of students and young scientists], II Vseukrains'ka naukovo-praktychna konferentsia studentiv i molodykh vchenykh [the II Allukrainian conference of students and young scientists], Donets'k, Ukraine.
3. Gurovska, T.V. (2011), "Political rent in the modern transformation economy", Abstract of Ph.D.dissertation, Kyiv, Ukraine.
4. B'iukenen, Dzh. (1994), "Constitution of economic policy", Voprosy jekonomiki, no.6.
5. Dement'ev, V.V. and Nureev, R.M. (2012), Institutional'nye problemy jeffektivnogo gosudarstva [The institutional problems of the efective state], G'VUZ "DonNTU", Donets'k, Ukraine.
6. Feschenko, V.M. (2012), Suchasni ekonomichni teorii [Modern economic theories], KNEU, Kyiv, Ukraine.
7. Nureev, R.M. (1997), Dzhhejms B'jukenen i teorija obshhestvennogo vybora [James B'yukenen and theory of public choice], "Taurus Al'fa", Moscow, Russia.
8. Dement'ev, V.V. (2006), Jekonomika kak sistema vlasti [Economy as system of power], DonNTU, Donets'k, Ukraine.
9. Oslund, A. (1996), "Rent-seeking" in the Russian transitional economy", Voprosy jekonomiki, no. 8.
10. Mochernyj, S.V. (2002), Ekonomichna entsyklopediia [Economic encyclopaedia], Akademiia, Kyiv, Ukraine.
11. Jakobson, L.I. (1996), Jekonomika obshhestvennogo sektora: Osnovy teorii gosudarstvennyh finansov [Economy of public sphere: Bases of the theory of state finances], Aspekt Press, Moscow, Russia.
12. Pruts'ka, O. (2002), "Search of rent: estimation of negative consequences", Pidprijemnytstvo, hospodarstvo i pravo, no.7.
13. Dluhopol's'kyj, O. (2007), "Political rent and corruption is in the field of state administration: theory-methodological and applied aspects", Visnyk Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu, no. 2.
14. Tulloch, G. (1967), "The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies and Theft", Western Economic Journal (now Economic Inquiry), vol. 64, no. 5, pp. 224—232.
15. Krueger, Anne O. (1974), "The Political Economy of the Rent-Seeking Society", American Economic Review, no. 64, pp. 291—303.
16. Novikova, I.V. (2010), Mikroekonomika [Microeconomics], Tetra-Systems, Minsk, Byelorussia.
17. Cowling, K. (1978), "The Social Costs of Monopoly Power", The economic Journal, vol. 88 (3), pp. 727—748.
18. Posner, Richard A. (1975), "The Social Costs of Monopoly and Regulation", The Journal of Political Economy, vol. 83, no. 4, pp. 807—828.
19. Jeggertsson, T. (2001), Jekonomicheskoe povedenie i instituty [Economic conduct and institutes], Delo, Moscow, Russia.
20. Moshenets', O. (2009), "Estimation of rent-seeking conduct in Ukraine by international organizations", Investysii: praktyka ta dosvid, no. 8.
21. Tullock, G. (1989), The Economics of Special Privilege and Rent Seeking, Kluwer Acad, Boston.
22. Kiliievych, O. and Mertens, O. (2005), Mikroekonomika dlia analizu derzhavnoi polityky [Microeconomics for the analysis of public policy], Osnovy, Kyiv, Ukraine.
23. Tollison, R. (1982), "Rent Seeking: A. Survey", vol. 35, no. 4.
24. Buchanan, J. (1980), Rent Seeking and Profit Seeking, A&M Univ. Press, Texas.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2015 р.